

teh spada na poprejšnje podložne okoli 96 milijonov in 400.000 gold., na deželno tretjino 75 milijonov 900.000 gold., na državno kaso za povračilo odpravljenih prepisnin okoli 35 milijonov.

Po ukazu cesarskim od 11. aprila ima na nasvèt ministerstva denarni zaklad, iz kteriga se bo odškodnina za oprostene zemljiša plačevala, o vsih svetih tega leta v djanje stopiti. — Ta odškodovavni zaklad se bo napravil 1) iz letnih činžev ali pa iz kapitalov, ki so od oprostnih zemljiš plačati, 2) iz davkinih naklad in družih odrajtvil, ki jih ima vsaka dežela, od vsih svetih tega leta začemši, za poplačanje tiste tretjine (driteljca) odrajtati, ki na deželo spada, in 3) iz tistih zneskov, ki jih ima država (cesarka kasa) za nekatere prepisnine plačati. — Činži, ki jih imajo nekdanji podložni od prerajtaniga celiga odškodniga zneska, po 5 od sto, plačati, se imajo cesarskim davkinim vradijam (gosposkam) z zemljišnim davkam vred v navadnih dôbah ali brištih, kakor se zemljišni davki plačujejo, brez da bi smelo kaj na dolgu ostati, naprej plačevati; kdor tega ne stori, bo po tistih postavah, ki za izterjanje zemljišniga davka veljajo, s silo primoran. — Vsi kapitali (cele odškodninske šume) ali pa na dolgu ostali kapitalni zneski, kteri nar manjšiga zneska ne dosežejo, ki ga bo ministerstvo po zaslišanju deželne oprostivne komisije in deželniga poglavarstva odločilo, se morajo o dveh letih gotovo plačati. Začetek teh 2 let bo ali o vsih svetih tega leta, ali pa pozneje, kakor bo po dogotovljenim prerajtu davkna vradija naukaz dobila. Zastran tistih plačil, ki se imajo o enim letu odrajtati, veljá že dana postava. Poplačanje vsih kapitalov, ki od ministerstva postavljeni nar manjši znesek presežejo, se ima s činži vred po preteku enoletniga brišta o 20 letih dogotoviti, tako da se vsako leto porredama odločene plačila odrajtujejo. Tudi se zamore na dolg kapitala več odrajtati, kakor je to že po vsaki deželi obstoječih postavah znano. — Če se dva med seboj pogodita (zastopita), zna tudi kak drug namesto njega kapitalni dolg za poplačanje prevzeti, za napravo tacihi prepustivnih pisem (cesijonov) in za vpis v javne bukve ni nič plačati. — Tudi plačila kapitalov prejemajo cesarske davkine vradije. — Tista tretjina, ki jo ima dežela plačati, mora po določeni vsakeletni plači zadnji čas o 40 letih poplačana biti. — Ta tretjina se bo nabrala iz naklad na naravne davke (gruntne, hišne, dobitne in dohodkne davke) in če bo treba tudi iz naklad na neravne davšine, ki so za take naloge pripravne. Koliko bojo ti letni nakladi (Zuschlag) znesli, bo, gledé na izkazano potrebo, posebna postava *) pozneje določila. — V polajšanje teh davkinih plačil se imajo tiste deželne premoženja obrniti, ki se bojo za splačanje tega deželniga dolga namenile, ali drugi v ta namen odločeni pripomočki. Letni ostanjki davkiniga ali družiga pripomočniga zaklada (kontribucij), ki v nekterih deželah obstojí, se znajo po dovolitvi deželniga poglavarja za poplačanje zemljišnih naklad v prid pri tem zakladu vdeleženi obrniti. —

Daljne določila tega ukaza zapopadejo napravo dolžnih pisem, in vradne obravnave celiga tega opravila.

Opravičeni (to je nekdanje gruntne i. t. d. gosposke) dobijo 5 procentne dolžne pisma, ki se imajo po gotovih poplačilnih pravilih o 40 letih poplačati.

Od ljudskih šol

po slovenskih deželah.

Ker smo te dni v nekim Dunajskim časniku brali, da ima slav. ministerstvo úka hvale vredni namen, v vse dežele v šolstvu zvedene može poslati, ki bojo

*) Poglej »novičarja iz mnogih krajev.«

Vred.

po prejetih vodilih natanjko preiskali vse zadeve ljudskih šol, hočemo o ti priliki tudi mi svoje misli razodeti, ki se opirajo na lastne skušnje in na od več modrih mož, kterim je prava osnova ljudskih šol pri sercu, nam odkrite svete. Stare slabe robe ne bomo hvalili in napák ne bomo zakrivali, za to ker nismo v šolstvu zapopadeni, se tedaj nikomur zameriti ne bojimo, — pa tudi prenapetiga ne bomo terjali, ker vémo, da ni mogoče, da bi vse mahoma popolnoma bilo.

Da je omika slovenskiga prostiga ljudstva dosihmal grozno zanemarjena bila, je sploh znana žalostna resnica. Znano pa je tudi, od kod je to izviralo: 1) od premalo šol, 2) od slabih šol, 3) od nejevoljnosti starišev do šol.

Le ko se bojo te ovire odpravile, se bo povzdignila omika ljudstva, ktera je človeku sveta dolžnost, ker mu Bog ni uma zato podaril, da bi ga v zemljo zakopal, ampak da bi ga razbistril v čast Bogu, v prid svoj, in v prid dežele, v kteri živi.

Kdor pravi: „čmu je kmetu šola!“ si misli: „za kmeta je nar bolje, ako neumen ostane.“ Nagibi tacihi misel pa so — malopridni, pregrešni. Nočemo odkrivati, zakaj še nekteri prosto ljudstvo neumno želé. Če pa terdimo, da je omika za človeka, za kristjana, za državljana potrebna in od Boga zapovedana, ne terjamo — se vé da — učenosti od prostiga ljudstva, ampak le toliko in takošnih vrednost, ki so mu v njegovo dušno in telesno srečo potrebne. Teh pa ni veliko.

Po tem takim tudi zaveržemo tisto nezrelo omiko ali prav za prav spako, ktero vidimo na nekterih popačenih mladenčih, ki so nekoliko lét v šolo letali, pa zavolj nemarnosti v učenju ali slabiga zadržanja šolo zapustili ali jo clo zapustiti mógli. Taki pridejo po tem na kmete domú, so v pohujšanje vsim sosedam, da s perstam na nje kazaje, pravijo: „lepe reči se v šolah naučé!“

Ali, ki tako govore, ne pomislijo, da so taki mladenči le izveržek šol, da so na kant djani študentje, da tedaj ravno tako malo veljajo, kakor na kant djan kmet, rokodelec, kupec i. t. d.

Krivično je tedaj, po tacihi malopridnih izgledih šolo sploh obsoditi in je ravno tako krivično, kakor če bi kdo rekel: „ker je na kant djan kmet Boštjan malopriden, so vse kmetije za nič.“

Vunder ne smemo prostimu ljudstvu tacihi krivih razsodkov zameriti, ker sámo nima šolske omike, tedaj tudi prida šol ne pozná. Ali tudi na svojih otrocihi, ki v šolo hodijo, ne vidi veliko prida od šol; to pa je od tod, ker so ljudske šole dosihmal slabe bile, kterim pa se ima po resni volji slav. ministerstva úka pomagati na boljši stan občekoristnosti, ki jo vsakdanje življenje terja. Prenaredba je težavna in se ne bo mogla čez noč vpeljati, ker za dobre šole je pred vsim dobrihi učeníkov potreba; tacihi pa sedaj, ko so jim bili tako grozno pičli dohodki določeni, ni veliko, in jih o tacihi revah tudi ni móglo veliko biti.

Ako tedaj hočejo šole prihodnjič koristne biti omiki ljudstva, se jim mora pri korenini pomagati; korenina dobrihi šol pa so dobri učeníki, dobri uki in dobra učitba. (Konec sledí.)

Petero potrebnih reči pri dovolitvi zakona na Slovenskim.

Is Dolenskiga.

Pred nekaj tedni je dopisniku sledéče poterdilo v roke dospelo, ki ga ni malo veselilo:

„Poterdilo,
ki se da Matijetu Gregoriču iz L., da je položil znesek od 3 gld. v zagotovilo, da bo zavolj svo-

Kmetijske in živnozdravniške skušnje.

(Zoper prisadno bolezen v gobcu (*Maulweh*) goveje živine, konj i. t. d.) Napravi si redek sok iz pšenične moke, pridene nekoliko medú in jesiha, in pomaži s tem dvakrat na dan boleči gobec bolne živine.

(Zoper prisadno bolezen na parkljih (*Klauenweh*) o začetku). Umij z merzlo vodo narpoprej parklje; potem vzemi ilovce, kravjeka in jesiha, in oveži to zmes okoli parkljev noter do binčeljna.

(Da se konji, ki imajo gerdo in tudi zdravju škodljivo razvado v štali šleb ali jasli gristi, odvadijo) pomaga večkrat gotovo, ako se jim jasli ali korito tako ponížajo, kakor jih imajo krave, da jim le do kolena sežejo. Nek silno terdovraten jaslogrizec, pri katerim vse druge skušnje niso nič pomagale, se je o 14 dneh popolnoma odvadil.

(Ali je prav, molzne krave tudi vpregati?) Prav in koristno je, če se to zmérno godí, da se živina preveč ne strudi. Sosebno manjšim kmetijam, ki ne morejo konja imeti, je zmerna vprega krav svetovati. Nek kmetovavec se je hotel tega prepričati, in je skozi 4 tedne 8 enako starim in enako molžnim kravam enako pičo (futer) dajal; 4 med temi je zmerno vpregal, 4 pa so v hlevu stale le za molžo. Delavne krave so se verstile v delu tako, da je slednja vsak 4. dan pol dneva delala. Od tistih 4 krav, ki so v hlevu stale, se je namolzlo o 4 tednih 658 bokalov mleka, — od 4 delavnih pa 612 bokalov; po delu se je tedaj zgubilo 46 bokalov mleka. Na mesu so pridobile o tem času tiste 4, ki so mirno stale, 36 funtov, — delavne pa so postale za 12 funtov ložji. — Ta zguba mleka (od 4 krav o 4 tednih 46 bokalov) gotovo ni velika v primeri s stroški, ki jih konj prizadene, ker krava klajo, ki jo povžije, nekoliko s pomolženim mlekom poplača.

Zastran očitnih izpraševanj iz gojzdnarskih vednost.

V „Ljubljanskim časniku“ beremo v ti zadevi sledeče naznanilo c. k. ministerstva kmetijstva:

„Pretekliga leta so bile državne spraševanja gojzdnarstva le v Berni, Ljubljani in Pragi. V drugih, po razpisu ravno tega ministerstva od 26. septembra 1850 št. 13239 naznanjenih mestih so pa morale zaostati, ker se ni noben tak prosivec oglasil, kterimu bi se bilo spraševanje zamoglo dovoliti. V teh treh imenovanih mestih se je 25 prosivcov dalo sprašati; in 15 med temi je bilo za zmožne spoznanih. — Tekočiga leta bodo spraševanja, ako se prosivci oglasé za spraševanje, v naslednjih mestih: v Lvovu, Pragi, Budapeštu, Sibirju, Krakovi, Beču, Solnogradu, Gradcu in Zagrebu in sicer v drugi polovici mesca novembra.“

Krajnsko c. k. deželno poglavarstvo pristavi temu naznanilo tóle:

„Razsodba, ali se sme pripustiti k državnemu spraševanju ali ne, kdor se za to oglasi, pripade deželnim poglavarstvom. Kdor se tedaj za to spraševanje oglasi, mora svojo prošnjo pri deželnim poglavarstvu tiste kronovine vložiti in odkaz prejeti, v kateri bo spraševanje in kjer želi prosivec, de bi ga spraševali.

vidili, bi svoje sosede podučili, jim razložili, kako se imajo popraviti, in pred ne odjenjali, da bi se to zgodilo, čeravno bi mogli desetkrat priti in tudi kakošno žal besedo slišati. Hvala prepričanih kmetov jim ne bo zaostala popreje ali pozneje.

Vredništvo.

Dokler se v tem nič družiga ne ukaže, se zamore, ako veljavni vzroki za to govoré, od tirjanja pod A 4 c. β. začasniga ukaza gledé državnih spraševanj itd. naznanjenih, zanaprej pa za vstop v gojzdnarstvo šolo potrebnih vednosti odstopiti. Toraj se bodo tudi prosivci, ki so samo štiri nemške razrede, gimnazij ali realno šolo doveršili, ako druge pod A 4, a, b, c, α in β zadevajočiga začasniga ukaza pogojene spričala priložé, k spraševanju pustili.

Ker mora vsak prosivec za dopušenje k državnemu spraševanju 10 goldinarjev naprej vložiti, tedaj se bo vsakimu, kterimu je spraševanje dovoljeno, v podeljenim odkazu naročilo, da ima pri svojim prihodu v kraju spraševanja pri c. k. deželnim poglavarstvu se oglasiti in s tem, de pokaže odkaz in poterdni list, de je on prava oseba, po §. 8. vodila za spraševajoče komisarje denar vložiti.

Doba, prošnje za dovoljenje k spraševanju pri zadevajočih deželnih poglavarstvih vlagati, je do konca septembra t. l. odločena.“

Od ljudskih šol po slovenskih deželah.

(Dalje.)

Namen, to je, cilj in konec ljudskih šol mora edini vodnik biti tega, kaj naj se v njih učí, in kako naj se učí. Kdor tega namena ne zapopade, (čeravno je jasen kot beli dan), nima tudi praviga razsodka v popravah ljudskih šol; taciga misli so clo brez vse veljavnosti. Le tisti, ki namen teh šol zapopade, spozná, kaj in kako se ima v njih učiti.

Mi govorimo tukaj le od ljudskih šol po deželi, to je, od tacih šol, iz kterih, ko jih je mladina zapustila, ona v vsakdanje življenje stopi, se kmetijstva ali rokodelstev poprijeti. Take mladine je pa v sleherni deželi nar več, ker v višji šole (ali kakor pravijo, naprej študirati) je le malokterimu mogoče.

Kaj je tedaj namen teh šol, večini ljudstva namenjenih? Ob kratkim se da povedati. Njih namen je: siroviga človeka otesati, omikati in mu tiste vednosti podati, ki mu um razsvetijo in serce požahnijo, da omikan človek postane in se loči od divjaka. Omikane ljudi, dobre kristjane in verle državljane izrediti, je tedaj namen ljudskih šol, kterih naloga ni učene ljudi v ptujih jezikih izrediti, ampak le prosto ljudstvo v domačim jeziku v potrebnih vednostih omikati.

Žali bog! da v naših dosedanjih ljudskih šolah po Slovenskim se je ta namen zavolj pomanjkanja potrebnih, to omiko pripravljajočih naukov tako grozno slabo spolneval, in da se je učenje nemškiga jezika večidel za poglavni namen slovenskih ljudskih šol predstavljalo, kakor da bi v samim znanstvu kakiga jezika že omika človeka obstala! Če se sme znanstvo nemškiga jezika omika imenovati, moramo tudi Dunajske branjevke na Šanceljnu omikane gospé imenovati; ali ne vémo, da bi nam kdo to verjél!

Več jezikov, ko človek zna, boljši je, to je gotovo, — in da je nam Avstrijancam med vsimi ptujimi jeziki nemški nar bolj koristen, radi spoznamo in tudi rečemo, naj se v ljudskih šolah po tem, ko se je mladina slovenskiga popolnamá naučila, in brez da bi se nauki mnogoverstnih reči (ktere bomo pozneje kot predpisane redne nauke nasvetovali) le kolčikaj zanemarili ali kratili, nemški jezik kot nerredni nauk (*ausserordentlicher Gegenstand*) tistim učencam razlaga, ki se ga prostovoljno učiti hočejo. Taki že nekoliko odrašeni prostovoljci se bojo v posebnih urah gotovo več nemškiga naučili, kakor pa če se že mlado slovensko otročé berž s slovensko-nemško abecednico terpinčiti jame, in se ž njim to počné,

kar ne vidimo pri nobenim družim ljudstvu celiga sveta! Otrokam na Nemškem se razlagajo prvi poduki v nemškem, na Laškem v laškem, na Francozkim v francozkim, na Angležkim v angležkim — le Slovenec je bil obsojen, da ni mogel še prve potrebne omike v čisto svojim maternim jeziku dobivati!!

Poglavni namen ljudskih šol pa ni, da bi se otroci s ptujim jezikom, in — kakor večletne skušnje glasno govore — brez vsiga prida vkvarjali, ker se ga nikdar ne naučé, poleg tega pa vikši namen ljudskih šol — omika ljudstva — v pogubo gré.

Zares ravno tako žalostno kakor čudno je, da clo skušeni in scer previdni možje tega ne spoznajo, akoravno sad naših dozdanjih šol odkrit pred njimi leži! Ali ne slišijo starišev po deželi, kako šole sodijo, po tem kar vidijo nad svojimi otroci, ki so v take šole več let hodili? Kako drugač bi stariši govorili, ko bi vidili boljši sad šolskiga poduka pri svojih otrocih, — ko bi jim znali potrebne pisma, konte, plačilne liste i. t. d. izdelovati, — ko bi jim vedili o mnogoverstnih priložnostih od zemljopisa kaj povedati, iz zgodovine kaj razložiti, — kakošen natoren prikazik razjasniti i. t. d. Ali od vsiga tega nič ne vedó, — in če jim po tem tudi kakošno nemško pismo iz kanclije podajo, stoji fantè kot osliček pred očetam, ki ima prav, ako nad njim zarenčí, da ni bilo nuje vredno, da se je več let po šoli plazil.

Odgovoríte nam, pošteni možje! ali ni taka? Ali ni tedaj gréh nad človeškim umam in nad človeštvam sploh, ako že ljudskim šolam ptuji jezik vriva, da le otroke zbega in jim omiko ovéra, za katero je Bog človeka vstvaril.

Pri ptujim jeziku mladini vsa vednost zastane, če bi se je bil tudi kaj pridobila, kakor hitro jo učenik zapusti, in nazadnje vse skupej pozabi! S ptujim jezikom učitelj in učenec kakor Sisif skalo na verh gore vlačita. Po omarah in policah nemške pismenosti in druge šolske bukve plesnijo, zato ker jih bravci ne umejo; v glavah pa kopni, kar so se iz njih nekdanj učili.

To krivično vrivanje nemšine clo v ljudske šole je naše prosto ljudstvo tudi tako zmotilo, da misli: da nemško znati in pa omikan biti je vse eno, kakor jim tudi vse za eno veljá: slovensko znati ali pa priprost revež biti. Vsih teh nerodnost smo pa sami, in zlo tudi naše šole krive. Mi se učimo zgodovine, šeg, jezikov nekdanjih in novih narodov, — le slovensko je bilo do poslednjih časov v tistim kotu, kamur se nepotrebna šara meče; pri ptujim smo se za eno čerko vlekli, v domačim za cele bukve nismo marali; v ptuje smo bili zaljubljeni, zato ker je ptuje, — domače smo merzili, zato ker je domače bilo.

Kar je vlada rajnciga cesarja Jožefa v slovenskih ljudskih šolah napčniga storila, je vlada našiga sedanjiga cesarja Jožefa popraviti obljubila, ker §. 4. temeljnih pravíc Avstr. vstave razločno pravi: „Za občinsko omiko ljudstva se ima po očitnih šolah, in scer v tacih deželah, kjer narodi različnih jezikov prebivajo, tako skerbeti, da tudi tisti narod, kateri je v kakošni deželi manjši, potrebne pripomočke za izobraženje svojiga jezika in za omiko v tem jeziku zadobi.“ To je volja cesarjeva. In ukaz c. k. ministerstva uka 2. sept. 1848 šte. 5692 ravno tako razločno pravi: „V ljudskih šolah, kamor se začetne šole s tremi razredi poglavnih šol štejejo, se imajo učenci prihodnjič v maternim jeziku učiti.“

Nikjer še nismo brali, da bi bilo slavno ministerstvo ta ukaz preklicalo ali pre naredilo, — v ljudskih šolah se ima tedaj vse v maternim jeziku učiti, in to je edina, nar gotoviši in nar krajši pot, slo-

vensko ljudstvo s tistimi vednostmi navdati, ki se k njegovi prvi omiki potrebni.

(Konec sledí.)

Petero potrebnih rečí pri dovolitvi zakona na Slovenskim.

(Konec.) *Iz Dolenskiga.*

Kdo bi izmed nas, ljubi bravci! svojo prosveto (razsvitljenje uma) zameniti hotel za mrak uma, v katerem tolikšna množica ljudi tava? Kdo bi se pogrezniti hotel v tiste vraže, v katerih je nekdan bil, in od njih prestati tisti strah, ki ga je nekdan terpel? Menim, da ga ni takega mati rodila; mar več je vsaki za ta neprecenjeni dar hvaležen Bogu. Ako je pa prosveta uma za vès človeški rod tako velika dobrota, zakaj se je tako majhno število človeštva vdeležiti sme? Zakaj se ne da večini priložnost piti iz tega krasnega vira? Ali je morebiti prosveta samo za nekatere, in to bolj imenitne stanove ljudi? Začetnik naše svete vére se ni navračal k gradom in dvorom knezov in velikašev izjemce; ni hodil tiho memo kmetove hiše, ni opustil osibenikove bajte, tega ne, marveč si je izbral izmed priprostega ljudstva učence, ki so, kakor njih Mojster, oznanovali luč resnice pred modrimi in priprostimi, visokimi in nizkimi, bogatimi in revnimi, in so bistro dokazali, kar se pred njimi nikoli pripetilo ni, da prosveta uma imenitnim in priprostim na enak način v deželi pripada. Pripomočkov pa v dosego tega namena manjkati ne more, manjkati ne sme. Ako se dobi za toliko družih novih naredb denarji, se bojo dobili tudi za šole.

Res je, da se je naše slavno ministerstvo hvalno poganjati jelo za šole, ki že od rajn. cesarja Jožefa počemši se v naši deželi vstanovljujejo, pa se še zdej vstanovile niso. Vedno dobivamo povelja ozir vabe otrok v šolo, gledé skerbi za poduk i. t. d.; pa se jih vender nastor tej prizadevi ministerstva za prosveto ljudstva veliko najde, ki stavijo sum v njegovo zbiljo, kajti ni nobenega povelja, ki bi sililo otroke od 6. do 12. leta v vsakdanje, od 12. do 18. leta v nedeljske šole. Starši ne poznajo nobene druge zapovedi gledé šole ko svojo voljo. Torej skačejo od rečenih lét otroci okoli šole, dokler se učitel bavi z majhnim številom otrok v šoli. In to se godi tudi ondi, kjer imajo „Bezirkshauptmani“ svoj sedež. Na prošnjo in pritožbo se nobena pomoč ne dobí. To, velim, je vzrok, da jih veliko pravi, da ministerstvo nima zbilje za šole; jaz bi pa mislil, da ministerstvo le ne vé, da pri nas vlada tolika nemarnost do šole. Na nemškem se povsod gleda na tanko, da otroci v gori rečenih létih hodijo v šolo; mladeneč ne sme v nobeno zabavno društvo, dokler nedeljskih šol ne dostojí. Pri nas se pa v tem času raj kaji drugega počenja. — Nadjati se je, da bo tudi pri nas ministerstvo temu doskočilo.

Četerta zapoved bi overgla pred nekaj léti dano škodljivo postavo, ki v zakon stopiti dovoli brez ozira na premoženje, in je rodovitna mati tatinstva. Žehlapci s sosednimi deklami stopajo v zakon brez izstopa iz službe. Kdor ima le kak kosec ali kerpo nograda, si verh hrama stanico postavi in se oženi. Nakotniki (Auszügler) grunte svojim otrokom izročivši, ko z njimi slagati ne morejo, se podajo k nogradu, ki si ga za živež do smerti izgovorijo, in stanujejo ondi. Vinske gore so zdej na Dolenskem poljudstvene tako, da je skoro več osibenikov, kakor mejašev. Njih sile revno stališe se mora imenovati dom lakote in gnjezdo tatinstva. Poklican k nekej bolnici v goro, stopivši v stanico, ki tudi službo kuhinje in veže obavlja, zagledam uboštvó, da sim ostermel; — bolnica je ležala na dveh dilah nekaj slame pod sabo imevši; slepa stara mati je slo-

so žizki na strop iz pšenice bežali. Od tistiga časa se v ti žitnici, kamor je gospodar zraven pšenice vedno nekoliko konoplje deval, ni nobea mól več najdel. Že večkrat priporočovani pomoček zoper žitniga mola se je tedaj tudi tukaj poterdil, namreč na več krajev žitnice nektere periša konopljik položiti, iz katerih še seme ni izerto bilo. Mólam grozno zoperni konopnéní duh jih prežene.

Od ljudskih šol

po slovenskih deželah.

(Konec.)

Ker smo dokazali, da se morajo redno vse vednosti v ljudskih šolah po kmetih slovenskih deželá v domačim slovenskim jeziku učiti, ako se hoče namen teh šol — priprava k omíki prostiga ljudstva — doseči, bomo našeli sedaj tiste uke, ki se imajo v ljudskih šolah učiti, da bojo šole sad donesle, kteriga bo mladína, ko bo šolo zapustila, v vsakdanjim življenju vživala, in kteriga stariši po šolah dočakujejo in dočakovati pravico imajo. Med potrebne nauke v ljudskih vsakdanjih šolah štejejo:

1) Nauk branja, 2) nauk pisanja. Prav bi bilo, da bi se po novih (prav za prav starih *) pravilih branje in pisanje vzajemno, to je, ob enim učilo, ker je ta učba veliko bolj mikavna za mladost.

3) Nauk rajtanja, pismeno in iz glave, tudi po navodih, ki so mladíni nar bolj zapopadljivi.

4) Nauk slovenskiga jezika, ne v preobširni slovnici, ampak v tolikšni, da se bo vsak otrok naučil, svoj materni jezik prav govoriti in prav pisati. Tista misel „kaj se bom domačiga jezika učil, saj ga tako znam“ je čez in čez kriva misel, ker ni res, da bikdo tudi materni jezik prav govoriti in pisati mogel, ako se ga ni učil. Ozrimo se po svetu na vse ljudstva, in vidili bomo, da se morajo nemški otroci vunder le nemški jezik v šoli učiti, — laški laški, francoski francoski jezik i. t. d. Kaj mi Slovenci bi bili edini na celim svetu, kterim bi tega treba ne bilo! Tako napčno misel ima jo scer naše nevedno ljudstvo, — in tisti gospodje, kteri zatirajo naš domači jezik in bi ga v šoli vedno le radi za nadležniga pankerta imeli, še raji pa ga iz šole popolnoma pahnili, ga poterdijo v ti krivi misli, rekoč: „kaj ne, da boste dali svojiga otroka raji nemško učiti, saj krajnsko tako zna!“ Če bi pa mi takim gospodam rekli, naj nam oni sami kaj po „krajnsko“ pišejo, bomo berž vidili, da ne znajo ne oni, ne tisti očetje, ktere pregovarjajo, naj bi ne dali svojih sinov slovensko učiti, materniga jezika prav pisati. Ali je tedaj po takim ravnanju čuda, da v naših slovenskih deželah še pred malo leti ni nobeden svoj materni jezik prav pisati znal, kakor nekteri duhovni gospodje in tú in tam kak posamesni rodoljub. Lejte! to je bil sad naših šol! Zasramovanje celiga naroda, da so s perstam na nas kazali, da nimamo slovenskiga slovstva, je pa naravni nasledek tega sadú! Naj zadobí slovenski jezik svoje ravnopravne pravice v šolah in v pisarnicah, bomo vidili o malo letih bogato pomnoženje slovenskiga slovstva, ktero nam bo toliko ložje, ker bomo

hvaležniga serca in v prijazni vzajemnosti porabili ime-nitne zaklade nemškiga slovstva.

5) Nauk spisovanja mnogoterih v vsakdanjim življenju potrebnih listov, zapiskov in družih pisem, kakor izpiskov (kont), pobotnih ali plačivnih (kviteng), prejemnih, odpovednih listov, pogodb, oporok, prositb, očitnih oglasov i. t. d. z učenjem navadnih naslovov (Titulaturen). Znanost teh spisovanj (schriftlicher Aufsätze) je vsacimu človeku kmečkiga in rokodelniga stanú živa potreba, da si bo mogel to in uno reč prav zapisati, kakimu drugimu dopisovati i. t. d.

6) Natoroznanstvo, to je, razumu otrok primerjeni nauk zemlje, na kateri živimo, in stvari, ki so na nji, iz živalstva, rastljinstva in rudstva. Tu sém spada nekoliko znanost tudi od človeškiga trupla, pa tudi potrebna vednost od nar imenitniših podnebnih in nebniših prikazkov. Vse to se da prav po domače, brez učeniga napúha, vsakimu le enmalo odrašenimu otroku prav razumljivo dopovedati in scer tako, da bo vés vesel hrepenel po tam nauku.

7) Nauk iz zemljopisa in iz pervín občne zgodovíne, da bo vunder vsak vedil, da še tudi kje drugod ljudje živijo, in da ljudstva niso samo jedle, pile in spale, ampak da se je marsikaj na svetu zgodilo, kar zna biti zerkalo sedanjimu veku. Tudi ta nauk se da prav po domače, učencam vgodno dopovedati, da bojo od vsiga nekolikšen zapopadek dobili, česar bojo pozneje, šolo zapustivši, z branjem družih bukev pomnožili.

8) Keršanski nauk gré skozi vse šolske leta in naj zapopade katehizem, evangelije in zgodbe sv. pisma, v vsim pa tako, da se sosebno s temi nauki serce otrok obdeluje, ne pa ta važni nauk, ki človeka prav za prav požlahni, le po tlačansko v glavo ubija. Še nam je v dobrim spominu, kako resnično je bilo pred nekimi leti tisto učenje keršanskiga nauka terdih Slovincov v nemškem jeziku popisano, ki se terpinčijo z učenjem iz glave: „Gott ist allmächtig, allmächtig,“ ali pa „die Taufe, die Taufe, die Taufe ist ein Sakrament, Sakrament, Sakrament“ i. t. d. Da se pri takim učenju, kjer si ubožček še le neznane besede v glavo ubija, serca nič ne prime, je jasno kot beli dan, — kar glavo potí, serce mrazí.

To je osméro naukov, ki so v ljudskih vsakdanjih šolah neogiblivo potrebni, ako hočejo šole kaj prida donesti. Ne eden teh naukov se ne sme zanemariti. „Kam s toliko rečmi?“ nám bo morebiti kdo oponosil. — O 6 letih se dajo prav polagama in prav lahko vsi izučiti. Tudi ni ta naš nasvét kakošna nova reč — vse te nauke in še več družih najdemo — se vé da bolj ob kratkim — že v tistih neprecenljivih bukvah, ki so jih sedanji knezo-škof Lavantinski, takrat še Voseniški fajmošter, za nedeljske šolarje zložili pod iménam „Blaže in Nežica v nedelski šoli.“ S temi bukvami so slavni škof dvojno reč dokazali, prvič: potrebo imenovanih obcnokoristnih ukov v ljudskih šolah, in drugič: mogočnost vse te poduke na lahko umevno in mikavno vižo mladíni razložiti.

Naj le razpiše slavno ministerstvo uka daríla za take otrokam primerne knjige — o enim letu so vse gotove in gotovo dobre. Poterdil bo to vsak, ki zmožnost naših rodoljubov pozna. — Kar natoroznanstvo, zemljopis in zgodovinske bukve vtiče, naj se rabijo, z natoroznanstvom začemši, te bukve kot berilo poredama v predpisanih letih, in očeviden bo po dokončanih šolskih letih dobiček tega branja, ktero bo živa beseda učenika še razjasnila, memo sedanjih „malih povest,“ „kleine Erzählungen“ i. t. d.

Vés nauk v ljudskih šolah pa naj bo tako imenova-

*) Šolski ministerski časopis »der österreichische Schulbothe,« ki na Dunaji izhaja, živo nasvetuje to učbo, ktero je slavni česki Slovan Komenski blizo pred 200 leti svetoval, rekoč: »Brati in pisati ima vselej in v vsakem jeziku tudi zajedno in vkupej hoditi. Zares otročiče, kteri svojih misel še u šoli nemajo, pa vunder se v svojem maternem jeziku pisati učiti imajo, ne more nič družiga bolj in močnejši podbadati in vabiti, kakor to, da se pismen (čerk) drugači ne učijo, kakor da jih pišejo; zakaj otrokom je že prirojeno, da radi risajo in malajo. (Slov. Bčela.)

ni vidljivi ali zapopadni ali rečni (Anschauungsunterricht), ker le tak ima pravi prid — vse drugo „šolmoštranje“ le veselje do učenja in šole pri otrocih zatira.

V nedeljskih šolah, ktere saj do 16. leta vsak fant obiskovati zavezan bode, naj se berejo take bukve, ki zapopadejo že za kmetijsko in rokodelno življenje potrebne nauke; taki so

- 1) kmetijska kemija, to je, natorne postave obrnjene na kmetijstvo in njegove pridelke (s posebnim oziram na sadjorejo), kakor jo je g. Vertove spisal;
- 2) splošni zapopadki fizike, zlasti mehanike, po izgledu g. Robidove knjige;
- 3) napeljevanje, kako se o mnogih okoljstvih vsakdanjiga življenja spodobno obnašati (Umgang mit Menschen) po bukvah, ki jih je ranjki prof. Klančnik poslovenil.

Tako vredjene ljudske šole bojo dobre, in ljudstvo bo po njih mnogo dobička imelo in vživalo.

Da se ta osnova ljudskih šol dostojno izpeljati zamore, je potreba, kakor smo že rekli 1) pripravnih bukev, ktere dobimo, ako ministerstvo le hoče, o enim letu — in zlasti pa 2) pripravnih učiteljev. V pridobitev dobrih učiteljev ste pa 2 reči potrebni: 1) nova osnova pripravnih učilnic od konca do kraja, z oziram na vse tiste vednosti, ki jih bojo učitelji v ljudskih šolah učiti imeli; prihodnje rečne (realne) šole bi utegnile pripravnikom za učiteljstvo dobra pomoč biti; 2) poštna plača učiteljev, da bojo imeli živeči; brez te se ne more od učiteljev nič terjati; če človek nima živeti, od kod bo veselje do šole imel! Je res čuda, da imamo še toliko dobrih učiteljev pri taki plači, da Bog pomagaj!

To so naše misli in gotovo vsih zvedenih in omiko prostiga ljudstva želečih rodoljubov o zadevah ljudskih šol, ktere imajo biti podlaga občniga blagostanja vsake dežele. Bog daj! da bi te želje kmalo resnica postale, in da bi možje, kterim je blagor dežele od te strani izročeni in ki so navdani z resno voljo, dosejanje jalove ljudske šole v prave učilnice ljudstva spreobrniti na vso moč si prizadjali jim pomagati na boljši stan, in da bi ne opešali po ovérah, s kterimi se bo morebiti vojskovati treba, da poslednjič dobra reč zmaga.

Še imamo zastran ljudskih šol marsikaj na sercu, kakor: da naj država prevzame plačo učiteljev in dohodke za to plačo po tisti poti nabira, kakor dohodke za plačo družih učencov, vradnikov, vojakov i. t. d.; — saj so učitelji ravno tako potrebni služabniki države kakor uni. Dokler bojo učitelji le iz milosti sosesk živeli, ne bo šolstvo prav napredovalo; doneski k šolam se ne bojo radi odraštovali in vedno bo stara žalostna pesem pela. Ako pa država plačo prevzame, ne bo ene soseske več kot drugo zadelo, ker bo ona po pravi razmeri to davšino za šole določila. Mi poznamo mestice, ki ima za svoje potrebe enmalo čez 2000 gold. dohodkov z vsim skupej; iz teh je lani plačalo samo za šole 900 gold., v ktero več kot sto učencov iz družih sosesk hodi, ktere k šoli nič ne prikladajo. Ali je to prav? Gotovo da ne. Če pa država vse to prevzame, bo nar boljši šlo.

Poslednjič ne moremo zamolčati, da je ostre postave potreba, ktera naj zapové: da vsak otrok mora v določenih letih v šole hoditi, in da naj se stariši ostro kaznujejo, ki te postave ne spolnujejo.

Po vsem tem bodo prišle ljudske šole sčasama v dober stan.

Zopet v zadevah šolskih Knaffelnovih zavód (štípendij) za Krajnce.

Kar nam je v enoglasju z mnogimi častitimi rojaki zastran Knaffelnovih štípendij že večkrat na misel hodilo, smo razodeli v 10. listu letašnjih Novíc, kjer smo želje razglasili, da naj bi se prihodnjič zavodi ne delili izločivno le na Dunaji se učečim Krajncam, ako namreč zavodno pismo (Stiftbrief) določno tako ne ukaže.

Sedaj smo v stanu za gotovo povedati, da v tem pismu, s kterim je naš blagi roják, duhovni gospod Luka Knaffl 18. julja 1755 (kmalo bo 100 let) ta imenitni zavod „rojenim Krajncam“ vstanovil, ne besedice ne stoji, da so ti zavodi izključljivo za Dunaj namenjeni, čeravno gré pravica podelitve teh štípendij Dunajskemu vseučilišnimu konsistoriju. Ta pravica Dunajskiga konsistorija pa ne ovira podelitve štípendij rojenim Krajncam na vseučiliših tudi družih krajev, ker patronati se znajdejo večkrat v družih krajih, kakor službe in zavodi, ktere oni delijo.

Da so se dosihmal ti zavodi le na Dunaji bivajočim Krajncam delili, je bila tedaj le navada, ali prav za prav razvada, ktera nima nobene določne podlage, v vstanovivnim pismu rajnciga Knaffelna, — vunder je ta navada noter do novih časov to dobroto imela, da je Krajnce na Dunaj vabila, kjer so imeli na slavnim vseučelišu obilniši priložnost, se v mnogoverstnih vednostih izučiti, kakor kje drugod.

Ali novi časi so spremenili to reč, zlasti zastran pravoslovskih vednost. Po vstavi narodam zagotavljenja ravnopravnost jezika je potrebo načinila, da čes. vradniki v pisarnicah, ki imajo s slovenskim ljudstvom opraviti, naj ravnajo ž njim z besedo in pismeno v slovenskim jeziku. Ali od mnogo strani se slišijo izgovori, da pismeno vradno ravnanje sedaj še ne gré povsod, zato ker pravoslovskiga jezika vajenih vradnikov manjka. Do ktere meje imajo ti izgovori svojo veljavnost, nam ne gré tukaj ponavljati, kar smo že mnogokrat govorili — tukaj moramo le opomniti, da ljudstvo s takim ravnanjem ni zadovoljno in da je treba, da se že pravoslovci tistih vednost v slovenskim jeziku učijo, kterih bojo prihodnjič kot vradniki potrebovali, da se bojo ljudstvu zagotovljene pravice spolnovale. Vseučeliše Graško, kjer se troje pravoznanskih ukov v slovenskim jeziku razlaga, delí sedaj pravoslovcom dostojno priložnost, se tukaj za prihodnje vgodne vradnike izučiti, dokler se ne vstanoví vseučeliše za jugoslavenske dežele.

Sedanja naprava na Graškim vseučelišu se tedaj gotovo lepo vjema z voljo našiga blaziga domorodca, ki je gotovo želel, da bi bili njegovi zavodi po dobro izučenih rojakih njegovi domovíni v prid, kteri je tako velik zaklad oporočil. Z velikim veseljem smo tedaj zvedili, da se je naš prečastiti domorodec g. profesor Kopač v Gradcu te zadeve z gorečim domovinskim duham poprijel in da so po njegovim navodu g. učeniški Graškiga vseučeliša te dni prošnjo slavnim ministerstvu uka predložili: naj bi naukazalo, da nekteri Knaffelnovih štípendij naj se prihodnjič podelijo tudi Graškim pravoslovcom, in sicer tistim, ki dokažejo, da so se vdeležili slovenskih pravoslovskih ukov, prihodnjim vradnikom toliko potrebnih.

Terdno se nadjamo, da bo slavno ministerstvo úka to pravično prošnjo v prid dežele in vlade rado uslišalo, ker bo po tem dežela vsako leto nekoliko vradnikov dobivala, ki bojo zmožni, vlado v svojih opravilih tako nadomestovati, kakor vstava zapové. Zaderžkov zoper to podelitev po zavodnim pismu ne more biti,